

”Vi lever och kommer att leva”

Kommunisten och bildningsborgaren Harri Edgrens kulturkamp för finlandssvenskarnas fortlevnad

MED SIN HÖGBORGERLIGA BAKGRUND, passion för skönlitteratur och sitt kommunistiska uppvaknande i vuxen ålder var Harri Edgren (1909–1996) något av en udda fågel inom efterkrigstidens finlandssvenska folkdemokratiska rörelse. Trots, eller snarare på grund av sin bildningsborgerlighet, blev Edgren en av rörelsens mest färgstarka personligheter i sin roll som sekreterare och självutnämnd studierektor för de finlandssvenska folkdemokraternas bildningsorganisation Folkets Bildningsförbund (FBF). Han förkunnade finlandssvenskhetens rika kulturarv och styrka runt om i Svenskfinland – ibland till Helsingforskaderns förtret, som hellre sett att FBF fokuserat på fackförenings- och kommunalkunskap än studiecirklar i och bokutställningar om finlandssvensk litteratur. Föreliggande uppsats utnyttjar ett rikt och för forskningssyften tidigare oanvänt källmaterial för att belysa såväl kommunisten Edgrens ovanliga livsberättelse som Svenskfinlands ofta förbisedda socialistiska historia. Uppsatsens syfte är att genom granskningen av ett högst unikt livsöde bidra med ny kunskap om folkdemokratiens förhållande till det svenska i Finland under efterkrigstiden.¹

Uppsatsen avgränsas till Edgrens gärning som folkbildare och denna gärning relateras till två sammanhörande frågor beträffande den finlandssvenska folkdemokratiska rörelsens historia. Den första frågan gäller den socialistiska finlandssvenska folkbildningens organisatoriska strukturer inom folkdemokratin under efterkrigstiden.

1. Uppsatsen har tillkommit tack vare forskningsfinansiering från Konestiftelsen, Svenska kulturfonden och Svenska litteratursällskapet i Finland.

Den andra frågan gäller folkbildningens form och innehåll inom den finlandssvenska folkdemokratiska rörelsen. I bägge fallen kommer vi att påvisa den framträdande och avgörande roll som den finlandssvenska nationalitetsfrågan, framför allt genom Edgren, hade inom FBF. Samtidigt ger Edgrens motgångar och framgångar oss även möjlighet att undersöka den finlandssvenska samtidens olika uppfattningar om bildningsidealet i allmänhet, och folkbildningens karaktär och uppgifter i synnerhet. Som uppsatsen visar företrädde Edgren en humanistisk syn på folkbildning, vilket å ena sidan gjorde det möjligt att överbrygga klyftan mot den borgerliga finlandssvenska folkbildningsrörelsen men å andra sidan ledde till att Edgren ofta hamnade i konflikt med den folkdemokratiska rörelsens instrumentella uppfattning om folkbildningens uppgifter.

FRÅN DET HÖGBORGERLIGA HEMMET TILL DEN FOLKDEMOKRATISKA FAMILJEN

Harri Edgren föddes den 27 juli 1909 i S:t Petersburg där hans far Robert Edgren verkat som bokhandlare sedan år 1907. Edgrens var en bokhandlarsläkt; Harris farfar August Wilhelm Edgren hade haft en bokhandel i Åbo 1859–1889 och hans farbror Herman Edgren fortsatte bokhandelsverksamheten där från år 1893 till år 1926.² Harri Edgrens liv kom att präglas av böcker och den ryska revolutionen. Familjen Edgrens hem låg endast några hundra meter från Vinterpalatset, och enligt hans hågkomster hördes ”kanonskott och smattret av kul-sprute- och gevärseld” den 7 november 1917 då bolsjevikerna inledde oktoberrevolutionen.³ Robert Edgren förlorade sin bokhandel, men övertog år 1921 den största bok- och pappershandeln i östra Finland, Suomalainen Kirjakauppa i Viborg. Denna bokhandel berövades honom år 1940 när Viborg erövrades av Sovjetunionen, varefter han blev ägare av och chef för Oy Escalin Ab, en teknokemisk fabrik i

2. Max Engman, ”Finsk och svensk bokhandel i S:t Petersburg”, Leena Pärssinen & Esko Rahikainen (toim.), *Mundus librorum: kirja- ja oppihistoriallisia tutkielmia*, Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto 1996, s. 347.

3. Marlene Eriksson, ”Harri Edgren berättar: Minnen och reflexioner”, *Enbet* 28/11 1977.

Helsingfors.⁴ Harri Edgren tillbringade sina ungdomsår i Viborg i en ”högborgerlig och ombonad miljö”.⁵ Som sextonåring läste han Hagar Olssons essäsamling *Ny generation* (1925) och upplevde en väckelse:

Fjällen föll från mina ögon och jag fångade en skymt av de stora sammanhangen, de väldiga problemen. Jag har alltid sagt att det är Hagar som har mig på sitt samvete, och det är inte mer än rätt att jag avslöjar det här. Tänker jag tillbaka på mina gymnasistår är det framför allt hennes böcker och tidningsartiklar jag minns. Världens klippa vilade tryggt på en fés vinge, säger F. Scott Fitzgerald i en av sina böcker. Och denna fé var Hagar, lockande och farlig.⁶

Borgarsonen Edgren begav sig som student ut på en grand tour, en europeisk bildningsresa, som tog en dyster vändning i Tredje rikets Tyskland år 1933. Edgren hade inlett doktorandstudier vid Kölns universitet under handledning av folkskolemannen och professorn Paul Honigsheim. Målet var att skriva en doktorsavhandling om den franske författaren, nobelpristagaren och antifascisten Romain Rolland (1866–1944), en av 1930-talets mest kända stalinismapologeter.⁷ Honigsheim blev dock avsatt av nazisterna och flydde till Frankrike. Honigsheims och Edgrens sista möte beskrevs senare av Edgren som ödesmättat och livsavgörande:

Några minuter innan vi skildes uppmanade han mig att i Finland fortsätta kampen för friheten och humanismen. Framgångsrikt och på längre sikt, så formade sig hans ord, kunde detta endast ske inom ramen för ett kommunistiskt parti. Att jag skulle ansluta mig till FKP ansåg han som något självfallet. Lova mig det, sade han medan vi tryckte varandras händer till avsked. Jag lovade det och har också infriat mitt löfte.⁸

4. Engman, ”Finsk och svensk bokhandel i S:t Petersburg”, s. 357.

5. Eriksson, ”Harri Edgren berättar”.

6. Ibid.

7. Anna-Lisa Sahlström, ”Harri Edgren”, *SFV-kalendern 1997*, s. 100; Michael David-Fox, ”The ‘Heroic Life’ of a Friend of Stalinism: Romain Rolland and Soviet Culture”, *Slavonica* 11 2005:1, s. 3, <https://doi.org/10.1179/136174205x45192>.

8. Eriksson, ”Harri Edgren berättar”.

Enligt Anna-Lisa Sahlströms minnesruna över Edgren återvände han ”omsider hem till Viborg, där både avhandling och hem brann upp” i början av vinterkriget.⁹ Under fortsättningskriget tjänstgjorde han som kontorsskrivare vid Helsingfors skyddskårsdistrikt och blev medlem i det fredsoppositionella Finlands Svenska Arbetarförbund (FSA).¹⁰

Edgren gjorde sig känd som bildningsman inom FSA. I FSA:s jultidning år 1944 redogjorde Edgren i en intervju för sin syn på hur ungdomen fostras till demokrati, och presenterades som en expert på detta område med hänvisning till hans omfattande studier i historia och sociologi. För Edgren var det uppenbart att ”alla klart anti-demokratiska krafter inom lärarkåren” stod inför ”en omedelbar pensionering”. Han hoppades att skolan skulle bli en institution ”där de unga komma till insikt om sin egentliga uppgift: att vara den kämpande demokratiens avantgarde, en viktig förtrupp i den nya värld som är i vardande”.¹¹ Redan här uttryckte Edgren sitt humanistiska och optimistiska bildningsideal genom att framhäva ungdomens progressiva potential:

Ungdomen är, ifall den inte våldtages eller utnyttjas av medvetet eller omedvetet reaktionära krafter, till sin natur radikal, frigjord, trosviss. I dess kamplust och illusionsfria oförskräckthet, i dess sanningslidelse och rättfärdighetspatos ligger garantien för frihetens definitiva seger.¹²

I dessa tankar om ungdomens roll artikulerade Edgren den organiska och idealistiska syn på bildning som gick som en röd tråd genom hans arbete som folkbildare. Bildning var en process som hämtade sin kraft *inifrån* individernas nedärvda historiska och kulturella material, och den idealiska läraren var därför den som likt en trädgårdsmästare lockade fram det bästa i odlingen. Till detta synsätt på bildning hör att *bildning* tydligt avskiljs från *utbildning* eftersom den senare

9. Sahlström, ”Harri Edgren”.

10. Militärstamkort för Harri Edgren, Helsingin sotilaspiiri, kotelo 173, Riksarkivet, Helsingfors; Rudolf Johansson, *Vi bygger staden: Helsingfors Svenska Arbetarförening 1898–1988*, Helsingfors: Helsingfors svenska arbetarförening 1987, s. 92.

11. ”Uppfostran till demokrati”, *Arbetets jul* 1944, s. 6, II.

12. *Ibid.*, s. II.

har kvantifierbara och jämförbara färdigheter som mål. Bildning däremot är en fri process som styrs av en inre kunskapshunger och lusten att förändra både omvärlden och sig själv. I bildningsprocessen har kunskap ett egenvärde som inte kan reduceras till ett medel för externa mål. Dessa tankar har sitt yttersta ursprung i renässansens humanistiska ideal, men får kanske det största inflytandet inom den tyska idealismen i allmänhet och i Johann Gottfried Herders filosofi i synnerhet. De tyska idealisterna betonar att människan, likt allt annat i världen, bildar en organisk helhet där de enskilda individerna bör bildas i samklang med sin omgivning. För människan är den mest betydelsefulla omgivningen hennes historiska och sociala kollektiv, vilka i Herders – men som vi ska se också i Edgrens – tankevärld utgörs av de olika nationerna i Europa, det vill säga folken.

Edgren tillhörde den skara socialdemokrater som följde med den socialdemokratiska renegaten K.H. Wiik in i det kommunistdominerade Demokratiska förbundet för Finlands folk (DFFF). Från och med mars 1945 skrev Edgren anonymt eller under pseudonymen –f– i DFFF:s svenska språkrör *Folktidningen*, där han bland annat gisslade Atos Wirtanen för politisk hållningslöshet. Han beskrev Wirtanen som ”en tragisk gestalt, ett offer för sin fatala obeslutsamhet”, och kallade K.-A. Fagerholm för ”den slipade opportunisten”.¹³ Den 2 april 1945 valdes Edgren in i DFFF:s svenska arbetsutskott (senare svenska sektionen).¹⁴ Ett par år därefter blev han också medlem i Finlands kommunistiska parti (FKP) och uppfyllde sitt löfte till Honigsheim.¹⁵ Edgren skulle även följa sin beundrade professor i dennes gärning som bildningsman.

13. Harri Edgren (under pseudonymen –f–), ”Politiskt sorgespel”, *Folktidningen* 14/3 1945.

14. DFFF:s svenska arbetsutskotts protokoll 2/4 1945, 4913:5, Suomen Kansan Demokraattinen Liitto/Ruotsinkielinen toiminta, Pöytäkirjat, Folkets Arkiv (FA), Helsingfors.

15. Harri Edgrens personmapp, Kadersektionens samling, Hmp I ymp Helsinki A–G, FA.

Folkets Bildningsförbund (FBF) grundades av Finlands Svenska Arbetarförbund och DFFF:s svenska sektion den 24 april 1946 som ett steg i ett förenande av den finlandssvenska arbetarrörelsen. FBF skulle enligt planerna fungera som de finlandssvenska arbetarnas egen bildningsorganisation, eftersom deras särskilda bildningsbehov inte kunde tillfredsställas vare sig av det finskspråkiga Arbetarnas bildningsförbund eller av den svenskspråkiga men borgerliga Svenska föreläsningbyrån. Harri Edgren var en av FBF:s arkitekter. Han skrev tillsammans med socialdemokraten Gudrun Mörne FBF:s stadgar och agerade som förbundets informella sekreterare under uppstarten. Som stadgeförfattare såg Edgren till att säkerställa förbundets minoritetsnationella svenskhet¹⁶ genom paragraf nio, vilken stipulerade att endast personer med svenska som modersmål kunde sitta i FBF:s åtta styrelse, i vilken han var självskriven.¹⁷ I en intervju sammankopplade Edgren grundandet av förbundet med en genomgripande förändring av samhälls- och kulturlivet:

Det nya förbundets tillkomst betecknar ett jättesteg framåt för det fria folkliga bildningsarbetet. En ny tid bryter in över vårt instängda och källborgerligt isolerade kulturliv. Med målmedveten kraft och obönhörlig följdriktighet skall vi demokrater vädra ut de reaktionära och nationalistiska doktrinernas, de patentpatriotiska flosklernas, de ihåliga frasernas och de tomma hjärnornas bildningsdemagogi. Det är vi som representerar den stora nya värld som är i vardande, den nya ungdomen, de nya tankarna, den oemotståndliga kampviljan.¹⁸

Trots att FBF redan från starten var något av ett skötebarn för Edgren, anmälde han inget intresse för sekreterartjänsten eftersom han vid

16. För en utredning av begreppet minoritetsnationalism, se Jonas Ahlskog, Matias Kaihovirta & Mats Wickström, "Nationen i klasskampen: Minoritetsnationalism inom den socialistiska arbetarrörelsen", *Historisk Tidskrift* 138 2018:3, s. 452–479.

17. Mats Wickström & Jonas Ahlskog, "Socialt och kulturellt vakna medborgare. Socialistisk finlandssvensk folkbildning från samarbete till splittring i Folkets Bildningsförbund r.f., 1945–1949", *Historisk Tidskrift för Finland* 102 2017:2, s. 255–285.

18. "Märklig händelse i Finlands bildningsliv. Svenskt folkbildningsförbund bildades i går i Helsingfors", *Ny Tid* 25/4 1946.

den här tidpunkten fortfarande var direktör vid sin fars fabrik. Av samma skäl avstod han från att ansöka om medlemskap i Finlands kommunistiska parti. Efter att fabriken lades ned år 1948 blev han medlem i FKP.¹⁹ Samtidigt som Edgrens karriär som direktör avslutades och hans bana som kommunist började blev förhållandet mellan social- och folkdemokraterna inom FBF alltmer ansträngt. Folkdemokraterna ansåg sig förfördelade och krävde i början av år 1949 att det skulle inrättas en folkdemokratisk tjänst för att politiskt uppväga socialdemokraten Anna Bondestams sekreterartjänst.²⁰

Edgren var folkdemokraternas första val till den nya FBF-tjänsten, men FBF:s ordförande, den Närpesbördiga Georg Backlund, hyste tvivel om hans lämplighet. På ett möte där endast kommunistkaderns inre krets deltog, anförde Backlund att Edgren inte var "fullt kompetent att sköta de uppgifter som ankommer på en bildningskonsulent". Backlund motsatte sig en anställning av Edgren eftersom dennes "personliga uppförande" gjorde honom oförmögen "att nå den enkla bygdebefolkningen".²¹ Bondesonen Backlund, som hade en lång erfarenhet av agitation på den sydösterbottniska landsbygden, verkade inte tro att Edgren, med sin högborgerliga habitus och sin kultiverade karaktär, skulle kunna kommunicera med det så kallade småfolket.

Edgren försvarades emellertid av Gösta Rosenberg, den finlands-svenska folkdemokratins blott 36-åriga ledare som delvis ärvt sin ställning av sin far Mauritz Rosenberg, Terijokiregeringens finansminister. Gösta Rosenberg menade att Edgren "hade vissa fördelar" och att han även skulle "underkasta sig vår kontroll". Rosenberg fick medhåll av partifunktionären Mikael Romberg, som försäkrade Backlund att han skulle "framföra vissa uppmaningar till Edgren". Romberg lovade även att anta uppdraget att avskeda Edgren ifall det visade sig "omöjligt för honom att sköta posten".²² Backlund fick nöja sig med dessa utfästelser. I mars 1949 drev folkdemokraterna igenom anställningen av Harri Edgren, vilket blev en av spikarna i FBF:s kista som ett gemensamt bildningsförbund. På årsmötet den 24 april 1949 marscherade

19. Harri Edgrens personmapp.

20. Wickström & Ahlskog, "Socialt och kulturellt vakna medborgare", s. 271–272.

21. Protokoll fört vid möte för DFFF:s svenska sektionens arbetsutskott 24/2 1949, 4913:6, Suomen Kansan Demokraattinen Liitto/Ruotsinkielinen toiminta, Pöytäkirjat, FA.

22. Ibid.

socialdemokraterna ut och återvände aldrig.²³ Bodelningen föll på den nyanställda Edgren, som under titeln konsulent nödtorftigt höll bildningsverksamheten vid liv under skilsmässoperioden.

DEN FRIA BILDNINGENS POLITISKA BEGRÄNSNINGAR

Edgren tog definitivt över den verkställande makten inom FBF först 1955, men redan åren innan förekommer spänningarna som skall prägla Edgrens livsgärning som kommunistisk folkbildningsman. Huvudsakligen är detta en motsättning mellan två olika uppfattningar om folkbildningens uppgifter: å ena sidan Edgrens humanistiska och idealistiska bildningsideal som främst inbegrep historiska och litteraturhistoriska studier, och å andra sidan den kommunistiska kaderns önskemål om ändamålsenliga kurser i kommunal- och fackförreningskunskap för den politiska rörelsens funktionärer. Dessa olika uppfattningar hade sin grund i väsensskilda idéer om vad bildning över huvud taget handlade om. För Edgren var bildning en fri och organisk process där kännedomen om den egna historien och kulturen hade en avgörande roll – det var ur folkets egen kulturella tradition som kraften till förändring skulle ösas. Den kommunistiska kadern tenderade däremot att ha en instrumentell syn som inte handlade om djuptliggande och existentiella frågor om individens historiska och kulturella självkännedom, utan snarare om behovet att utbilda rörelsens medlemmar för olika konkreta och politiska uppgifter. Edgrens bildningsideal fick konkret form redan under det första evenemang han organiserade för FBF.

Den 18 september 1950 startade Edgren en kurs i ”Finlandssvensk nyare litteratur” i sitt hem vid Mannerheimvägen i Helsingfors, FBF:s första så kallade ungdomskurs.²⁴ Edgren skulle sammanlagt hålla 24 ungdomskurser, från år 1950 fram till sin pensionering år 1974. Den första ungdomskursen hade nio deltagare och avslutades med fest och utdelning av kursintyg våren 1951.²⁵ Följande läsår, som Edgren

23. Wickström & Ahlskog, ”Socialt och kulturellt vakna medborgare”, s. 275–277.

24. Verksamhetsberättelse 1950, 1313:13, Folkets Bildningsförbund, Verksamhetsberättelser, FA.

25. FBF:s ungdomskurs i H:fors 1950–1974 under Harri Edgrens ledning, Harri Edgrens samling 86, Åbo Akademis bibliotek.

kallade det, studerade kursdeltagarna "[k]ultursociologi med speciell hänsyn till litteratur, konst, musik och teater". Detta betydde i praktiken att ungdomarna bekantade sig med "finlandssvenska och utländska författares verk och flere stora konstnärers arbeten" samt åhörde föreläsningar av bland andra Ralf Parland och Jan-Magnus Jansson.²⁶

Ungdomskursen var kärnan i FBF:s kursverksamhet under de Edgrenska åren och blev så småningom en institution inom den finlandssvenska folkdemokratiska rörelsen. Kursen fungerade framför allt som en kultiverad inkörsport till rörelsen, en kultursalong för ungdomar, och som en plantskola för den folkdemokratiska ungdomen. De flesta av efterkrigstidens framträdande finlandssvenska folkdemokrater gick kursen, exempelvis författaren Gösta Ågren. Ågren beskrev senare Edgren som en av sina tre stora lärare.²⁷ Bland de sista kursdeltagarna återfinns också namn som Leif Salmén, Thomas Micklin och Björn Wahlroos.²⁸

Edgrens insatser för bildningen belönades dock inte med tjänsten som förbundssekreterare. I stället anställde FBF:s styrelse Backlund som sekreterare den 10 april 1952.²⁹ Backlunds anställning innebar en degradering av Edgren, som trots sin konsulenttitel i praktiken fungerat som förbundets sekreterare och även erhållit månadslön för sitt arbete. Edgren fortsatte dock frivilligt som konsulent trots att Backlund övertog hans lön. Det fanns efterfrågan på en mer politiskt underbyggd och målmedveten verksamhet för att aktivera det finlandssvenska folkdemokratiska fältet. Finlands kommunistiska parti (FKP) hade också noterat brister i FBF. FKP:s centralkommittés politiska utskott påpekade, efter en granskning av partiets svenska arbete år 1952,

26. Verksamhetsberättelse 1951, 1313:13, Folkets Bildningsförbund, Verksamhetsberättelser, FA.

27. Anna-Lisa Sahlström, "Där ute snöar det", Anna-Lisa Sahlström (red.), *Röd lärdom: Folkets Bildningsförbund 1946 – Framtiden*, Helsingfors: Folkets Bildningsförbund 1997, s. 84. För en litteraturhistorisk analys av den politiska dimensionen i den finlandssvenska poesin 1960–1970, se Anna Möller-Sibeliuss, *Dikt och ideologi: Gösta Ågrens, Lars Huldéns och Claes Anderssons 1960–70-talspoesi*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2018, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-978-951-583-439-3>.

28. FBF:s ungdomskurs i H:fors 1950–1974.

29. Styrelseprotokoll 10/4 1952, 1313:6, Folkets Bildningsförbund, Styrelseprotokoll, FA.

att partiets styrning av FBF varit svag och att förbundets studieämnen varit för ensidiga, det vill säga för litteratur- och kulturbetonade.³⁰

Även om Backlund också gav uttryck för vikten av ”att sprida intresset för vår egen inhemska svenska litteratur och våra egna författare”³¹, kom tyngdpunkten i verksamheten att förskjutas mot kaderutbildning och verksamheten kom också, som planerat, att i högre grad samordnas med DFFF:s behov.³² Av de 47 studiecirkel som hölls år 1953 behandlade hela 31 cirklar kommunalkunskap eller samhällslära. Endast en studiecirkel behandlade finlandssvensk litteratur, vilket kan jämföras med år 1951, då fyra cirklar enbart studerade Sally Salminens roman *Katrina* (1936). Under Backlunds ledning utarbetades nya studiekurser i samhällslära och socialistisk grundkunskap. Med Backlund som sekreterare blev FBF:s verksamhet en kombination av praktiskt orienterad politisk utbildning och propaganda om världsrevolutionens segertåg.³³ Även om Edgren förlorade sitt inflytande över förbundets verksamhet var han inte avpolletterad. Han fortsatte hålla ungdomskursen i sitt hem på Mannerheimvägen och fick även fortsatt förtroende att föreläsa och leda studiecirkel.

Edgren övertog också snart FBF, vilket möjliggjordes av att Backlund avgick i början av februari 1955, varefter Edgren, som den enda kandidaten, utsågs till förbundets halvtidsanställda sekreterare.³⁴ Symptomatiskt för symbiosen mellan Edgren och FBF var att hans hemadress även blev bildningsförbundets officiella adress. På årsmötet markerade Edgren sitt tillträde med att hålla ett tal till bildningens och framtidens lov. ”Förbundets sek. framhöll i sitt tal vikten av bildning, upplysning och insikt för folket för att på så sätt uppnå målet, en ny värld”, står det i protokollet från mötet.³⁵ Edgrens humanistiska och idealistiska, men samtidigt revolutionära bildningsideal skulle komma att präglade FBF:s verksamhet i närmare 20 år. Edgren fick nu

30. ”SKP:n KK:n poliittisen toimikunnan päätös ruotsalaistyöstä (14.1.1953)”, 8026:6, Suomen kommunistinen puolue 1944–1990/Ruotsalaisjaosto, Yhteenvodot, FA.

31. ”Utkast till verksamhetsplan för Folkets Bildningsförbund 1952–53”, 1313:5, Folkets Bildningsförbund, Protokoll, FA.

32. Styrelseprotokoll 28/5 1952, 1313:6, Folkets Bildningsförbund, Styrelseprotokoll, FA.

33. Verksamhetsberättelse 1953, 1313:13, Folkets Bildningsförbund, Verksamhetsberättelser, FA.

34. Styrelseprotokoll 9/2 1955, 1313:6, Folkets Bildningsförbund, Styrelseprotokoll, FA.

35. Årsmötesprotokoll 15/4 1955, 1313:5, Folkets Bildningsförbund, Protokoll, FA.

möjlighet att förverkliga den form av bildning som han ansåg att det finlandssvenska folket var i allra största behov av.

EDGRENS FOLKBILDNINGSIDEAL FÖRVERKLIGAS:
DEN FINLANDSSVENSKA BOKUTSTÄLLNINGEN

I centrum av det Edgrenska folkbildningsprojektet fanns två sammanhörande idémotiv. Det första var att värna om och odla den finlandssvenska nationaliteten, medan det andra var föreställningen om den finlandssvenska skönlitteraturens avgörande roll för Svenskfinlands fortlevnad. Med dessa motiv som grund bröt Edgren och FBF ny mark våren 1958 genom att arrangera en stor finlandssvensk bokutställning i Jakobstad med uppläsningar av de österbottniska författarna Sven-Olof Högnäs, Wava Stürmer, Gösta Ågren, Ebba Björkbom-Bäckman och Ingmar Nykvist.³⁶ Evenemanget inramades av cirka femhundra utställda böcker av finlandssvenska författare samt uppställda porträtt av vissa av författarna.³⁷ Edgren inledde utställningen med ett tal i vilket han enligt *Ny Tids* återgivning tog avstånd från "den ynkliga ljumhet, som i vissa fall ådagaläggs i vår finlandssvenska nationalitetsfråga" och "konstaterade bistert att vi inte är någon 'folkspilla', som en del vill kalla oss, utan ett folk".³⁸ Med sitt inlägg deltog Edgren i debatten om finlandssvenskarnas framtid som i början 1950-talet föranleddes av negativa demografiska prognoser och de dystra perspektiv på den finlandssvenska kulturens fortlevnad som anfördes av etablerade kulturpersonligheter, så som Edgrens ungdomsidol Hagar Olsson, men också av ungtuppar som Christer Kihlman och Jörn Donner.³⁹ Edgren framhöll att det per

36. Verksamhetsberättelse 1958, 1313:13, Folkets Bildningsförbund, Verksamhetsberättelser, FA.

37. "Givande möte i Jakobstad med böcker och författare vid FBF:s bokutställning", *Jakobstads Tidning* 22/4 1958.

38. "Blind är boklös man!": Framgångsrik bokutställning i Jakobstad, fem författare uppträdde", *Ny Tid* 22/4 1958.

39. "Låg nativitet, emigration hot mot vår stams framtid", *Hbl* 15/4 1951; Christer Kihlman, "Vår Framtid", *Studentbladet* 19/3 1951; Jörn Donner, "Anteckningar om finlandssvenskhet", *Ny Tid* 28/6 1951; Roger Holmström, *Hagar Olsson och den växande melankolin: Liv och diktning 1945–1978*, Esbo: Schildts 1995, s. 131–158.

capita gavs ut 400 gånger fler böcker på Island än i USA och lyfte fram islänningarna som en förebild för finlandssvenskarna:

Vi finlandssvenskar är mer än hälften fler än islänningarna och även vi har en gammal kultur, en litteratur som stammar från fjortonhundra-talet. Vi bör ta det isländska exemplet till föredöme [...] och inse värdet i vår nationella kultur.⁴⁰

Den kosmopolitiska kommunisten Edgren gav i Jakobstad uttryck för den finlandssvenska minoritetsnationalismens grundläggande etno-nationalistiska grundsats att finlandssvenskarna är en av Finlands två nationaliteter tillsammans med den finska nationaliteten. Principen om att Finland befolkades av två likaberättigade nationaliteter var också i linje med den kommunistiska nationalitetsdoktrinen.⁴¹ Edgren kunde alltså med gott kommunistiskt samvete ge uttryck för en minoritetsnationalism som kunde ha stått sig väl på en av Svenska folkpartiets partidagar. I ett debattinlägg om finlandssvenskarnas framtid i Svenska folkskolans vänners tidskrift *Svenskbygden* samma år upprepade och utvecklade Edgren med emfas sin minoritetsnationalistiska ståndpunkt:

Det är skäl att först och främst minnas en fundamental sanning: vi är inte ”svensktalande” eller ”svenskspråkiga” utan finlandssvenskar. Vi är alltså inte en språkgrupp utan vi bildar en egen nationalitet: den finlandssvenska nationaliteten. Det gäller för oss att alltid och överallt framhäva detta självklara sakförhållande. Likaså det ofrånkomliga faktum, att det inte går an att byta nationalitet som man byter skjorta. [...] Vi måste göra allt för att finlandssvenskarna skall bli mer medvetna om sin nationalitet. *I skolorna bör modersmållets centrala ställning framhävas och modersmålslärares ansvar understrykas.*

40. ”Blind är boklös man!”.

41. För detaljerade redogörelser för den kommunistiska nationalitetsteorins relation till finlandssvenskarna, se Mats Wickström & Jonas Ahlskog, ”Stalin och det svenska i Finland. Kommunistisk nationalitetsteori och den tidiga finlandssvenska folkdemokratin”, *Historiska och litteraturhistoriska studier* 93, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2018, s. 135–159, <https://doi.org/10.30667/hls.66419>, och Ahlskog, Kaihovirta & Wickström, ”Nationen i klasskampen”.

[...] *Hemmet och skolan skall lägga grunden till kärleken till vårt svenska modersmål och vår svenska kultur.*⁴²

Edgren poängterade även att samarbete över de politiska gränserna var en förutsättning för finlandssvenskhetens fortlevnad. Den finlandssvenska nationalitetens framtid var en allfinlandssvensk ödesfråga som stod ovanför ideologiska skiljelinjer:

En positiv finlandssvensk kulturpolitik, baserad på alla uppbyggande krafter i Svensk-Finland, oavsett politisk eller ideologisk förankring, är ett ovillkorligt krav och ett oeftergivligt villkor. En kulturpolitik av denna art bör föras i tecknet av ett samarbete på bredaste bas mellan finlandssvenska bildningsorganisationer och kulturinstitutioner. Stor vikt måste läggas vid den finlandssvenska kulturtraditionen i dess egenskap av levande bildningsarv. Finlandssvensk ungdom skall inspireras att föra detta bildningsarv vidare, fördjupa och berika vår kultur och göra det till en dyrbar och ofrånkomlig nödvändighet också för kommande generationer.⁴³

Edgrens uppmaning inbegrep en vädjan till den finlandssvenska borgerligheten att beakta det folkdemokratiska FBF som en likvärdig förmedlare av finlandssvensk bildning, en försvarare av finlandssvenskhet. Förbundets allt klarare profilering som en minoritetsnationalistisk folkbildningsorganisation med fokus på finlandssvensk litteratur var tvivelsutan främst en följd av Edgrens etnonationalistiska övertygelse om språkets och litteraturens betydelse för ett folks vitalitet och fortbestånd.

År 1959 anordnades bokutställningen i Vasa med uppläsningar av bland andra Evert Huldén och Leo Ågren.⁴⁴ Edgren inledde igen med minoritetsnationalistiskt patos. Han deklarerade enligt *Folktidningen Ny Tids (FNT)* referat att de ”bleka estetynglingar i Helsingfors” som menade ”att vi inte kommer att fortleva, att vi kommer att dö ut som nationalitet”, inte visste någonting ”om det finlandssvenska folket, om

42. Harri Edgrens inlägg i artikeln ”Vi diskuterar: Kulturfront”, *Svenskbygden* 1958:6, s. 6–7. Spärrning och kursiv i originalet.

43. *Ibid.*, s. 7.

44. Verksamhetsberättelse 1959, 1313:13, Folkets Bildningsförbund, Verksamhetsberättelser, FA.

våra förhoppningar, vår vilja och tro”.⁴⁵ Edgren vände sig här bland annat mot Christer Kihlman, som i sin uppseendeväckande artikel ”Svenskhetens slagskugga”, publicerad i *Dagens Nyheter* den 31 augusti 1959, sjukförklarar den finlandssvenska minoritetsnationalismen och uppmanat finlandssvenska författare ”att känna sig hemma i [det finska] Finland”.⁴⁶

Hösten 1960 arrangerade FBF bokutställningen i samarbete med Helsingfors stads svenska arbetarinstitut. Bland andra medverkade Bo Carpelan, Walentin Chorell, Tito Colliander och Anna-Lisa Österberg.⁴⁷ Edgren och arbetarinstitutets rektor Gunnar Bäck höll var sitt öppningsanförande. Medan Bäck kort hälsade alla välkomna höll Edgren sin vana trogen ett lidelsefullt och polemiskt anförande om den finlandssvenska litteraturens betydelse för finlandssvenskarnas förflutna, samtid och framtid.⁴⁸ Edgren klandrade enligt *Studieringens* utdrag ur hans tal igen ”de där bleka estetynglingarna, som vill leka arga unga män” för deras okunskap om svenskfolket och deras minoritetsnationella klentrogenhet.⁴⁹ Till ”estetynglingarna” hänförde Edgren vid den här tidpunkten sannolikt även författarna Jörn Donner och Göran Schildt (trots att Schildt var jämngammal med Edgren och därmed låtsades vara arg och ung), som mot slutet av år 1959 gjort sig kända som belackare av traditionell finlandssvenskhet.⁵⁰ I slutet av sitt tal gav Edgren inte uttryck för något som helst tvivel om att finlandssvenskarna hade en framtid:

Och framför allt: vi lever och vi kommer att leva. Vår finlands-svenska nationalitet lever och ska leva. Ljud högt och fritt vårt älskade modersmål, vårt älskade svenska modersmål!⁵¹

45. ”FBFs utställning och uppläsning höjdpunkt i österbottnisk litteraturhöst”, *Folk-tidningen Ny Tid (FNT)* 30/10 1959.

46. Christer Kihlman, ”Svenskhetens slagskugga”, *Dagens Nyheter* 31/8 1959.

47. Verksamhetsberättelse 1960, 1313:13, Folkets Bildningsförbund, Verksamhetsberättelser, FA.

48. ”Finlandssvensk bokutställning i Helsingfors”, *Studieringen* 1960:3, s. 3.

49. Ibid.

50. ”Bygdesvenskheten ohållbar?”, *Åbo Underrättelser* 27/12 1959.

51. ”Finlandssvensk bokutställning i Helsingfors”, s. 6.

FBF:s konstutställning i det borgerliga Ekenäs hösten 1961 var också ett prov på förbundets och framför allt Edgrens förmåga att överskrida politiska gränser i den finlandssvenska kulturens tecken. Samtidigt är det även möjligt att borgerskapet i Ekenäs stad inte riktigt visste vilket förbund som stod för konstutställningen, som dessutom endast presenterade verk av svenskspråkiga konstnärer. *Västra Nyland* tillskrev nämligen utställningen det socialdemokratiska Arbetarnas bildningsförbund. De verk av bland andra Pro Finlandia-belönade konstnärer som Gösta Diehl, Torger Enckell och Yngve Bäck som ställdes ut i folkskolans aula var dessutom varken socialistiskt realistiska eller ens socialrealistiska. Edgrens sedvanliga öppningstal om finlandssvenskhetens kulturella livskraft, i vilket han enligt *Västra Nyland* "polemiserade mot de bleksiktiga helsingforsare som utan att veta något om Svenskfinland och dess befolkning spår finlandssvenskarnas undergång", torde inte heller ha uppfattats som särdeles socialistiskt.⁵²

Hösten 1962 var det dags för en bokutställning igen, som dock ramades in med konstverk av Sven Grönvall och Per Olov Hjortell.⁵³ I Nykarleby inledde Edgren på nytt med att tala om bokutgivningen på Island och vikten av att slå värn om det svenska språket och litteraturen i Finland, inte minst för kommande generationers skull. Att döma av tidningsreferaten från evenemanget angrep Edgren inte denna gång de bleka estetynglingarna, men det minoritetsnationalistiska litteraturbildningsbudskapet var i övrigt detsamma. Åtta författare uppträdde och av dessa var österbottningarna Edit Björkholm, Ingolf Friman och Wilhelm Nyby nya namn i sammanhanget.⁵⁴

Bland bokutställningshöjdpunkterna kring mitten av 1960-talet kan nämnas den blott sextonåriga debutanten Ulla-Lena Lundbergs läsning ur sin diktsamling *Utgångspunkt* (1962) i Hangö år 1963, och den likaså debuterande Ralf Nordgrens recitering av sina dikter i

52. Sven Willner, "Finlandssvensk konstutställning i folkskolans aula", *Västra Nyland* 31/10 1961.

53. Verksamhetsberättelse 1962, 1313:13, Folkets Bildningsförbund, Verksamhetsberättelser, FA.

54. Max Furu, "Boken öppnar oss helt nya världar", *Vasabladet* 20/11 1962; Ingmar Nykvist, "Åtta läste ur egna verk vid konstdag i Nykarleby", *Österbottningen* 20/11 1962; "Nykarleby: Lyckad bokutställning i FBF-regi", *FNT* 23/11 1962.

Dalsbruk år 1964.⁵⁵ På grund av FBF:s brist på pengar och styrelsens prioriteringar ställdes bokutställningen in år 1965, vilket gjorde Edgren väldigt besviken.⁵⁶ I Närpes år 1966 öppnade Edgren åter utställningen med ett anförande om hur den finlandssvenska nationalitetens kulturella styrka manifesterades av den mångsidiga och blomstrande finlandssvenska litteraturen.⁵⁷

FBF-utställningen återvände till Jakobstad år 1967 med framföranden av åtta österbottniska författare: Wava Stürmer, Ingolf Friman, Ingmar Nykvist, Edith Björkholm, Erik Ågren, Helge Englund, Anna Lisa Lönnqvist och Walter Ahlö.⁵⁸ De fyra sistnämnda gjorde sin första uppläsning för FBF. Enligt *FNT* var det dessutom Erik Ågrens allra första offentliga framträdande som författare.⁵⁹ Enligt *Österbottningens* referat lyfte Edgren fram det stora litteraturintresset i Österbotten i följande ordalag: "Från detta slätternas land kommer det varje år nya författare som aktivt deltar i kulturarbetet."⁶⁰ Edgren återupprepade också sitt brukliga budskap om den finlandssvenska kulturens och diktningens ungdomliga livskraft i ett tal som enligt *Jakobstads Tidning* var präglad av "kulturoptimism".⁶¹

NATIONELL BILDNING SOM INTERNATIONALISMENS FÖRUTSÄTTNING

Det internationella studentrevolutionsåret 1968 arrangerade FBF sin bokutställning i Karis. Edgren upprepade i stort sett sitt öppningstal från föregående år, men enligt *Västra Nylands* återgivning med ett

55. "Samling kring boken och sex författare i Hangö", *Västra Nyland* 26/11 1963; "FBF ordnade bokens dag i Hangö", *FNT* 29/11 1963; "Bokutställning och diktare i Dalsbruk", *Åbo Underrättelser* 30/11 1964.

56. Verksamhetsberättelse 1965, 1313:13, Folkets Bildningsförbund, Verksamhetsberättelser, FA.

57. "Vår litteratur ett livsvillkor", *Vasabladet* 29/11 1966; "Närpes: Givande författaruppläsning", *FNT* 2/12 1966.

58. Verksamhetsberättelse 1967, 1313:13, Folkets Bildningsförbund, Verksamhetsberättelser, FA.

59. "Bokens dag i Jakobstad: Stor publikframgång för FBF:s författarmatiné", *FNT* 24/11 1967.

60. "Författarmatiné i Jstad påtalade kulturlösheten", *Österbottningen* 21/11 1967.

61. "Givande bokdag i Jakobstad: åtta författare medverkade", *Jakobstads Tidning* 21/11 1967.

dagsaktuellt tillägg som återknöt till och återupplivade hans kritik mot de blodlösa Helsingforsynglingarna:

Det är för den skull [den djärva och radikala finlandssvenska ungdomens framstormning] vi bara kan le med ett föraktfullt och inte överseende löje, när en viss äldre yngling i sin aningslöshet och ignorans försöker göra gällande att vi ingen framtid mera har i vårt fosterland. Vårt öde skulle enligt bemålde herreman bli att leva i något slags reservat. Nåväl, det finns minsann en hel del omdömeslösa och enfaldiga individer här i världen. Jag måste medge att jag i detta ögonblick inte ens minns hans namn, eftersom han för mig är helt likgiltig och betydelslös.⁶²

Det undgick knappast publiken i Karis-Billnäs samlyceum vilken "äldre yngling" Edgren förkättrade i sitt tal: den (obundne) folkdemokraten Jörn Donner, vars uttalande om att man borde fösa ihop de framtidslösa finlandssvenskarna i ett reservat för att beskådas av turister hade sänts i tv en dryg månad tidigare. Donners kommentarer hade lett till häftiga reaktioner bland såväl socialister som borgare. Donner själv avfärdade kontroversen som "en skitsak".⁶³ Donners reservationslösa resonemang om reservat väckte Edgrens minoritetsnationalistiska vrede, och det var en veritabel bannlysning ur den finlandssvenska gemenskapen Edgren försökte utfärda i Karis. Till skillnad från *Västra Nyland* återgav *FNT* inte Edgrens bannbulla mot Donner utan rapporterade endast i generella ordalag hur Edgren hyllat den "finlandssvenska livsviljan" och tagit avstånd från "undergångsprofetior".⁶⁴ Donner, som debuterade som författare 1951, kom aldrig att uppträda för FBF, men det gjorde Barbara von Schoultz, Anders Cleve och Johan Mickwitz i Karis. Enligt *FNT* "hyllades de unga författarna med stormande applåder och röda nejlikor"⁶⁵, en socialistisk symbol.

Den 6 november 1969 tilldelades den 60-åriga Harri Edgren folktingsmedaljen för sina insatser för den finlandssvenska kulturen

62. "Författarna lever i en bitter ekonomisk misär", *Västra Nyland* 26/II 1968.

63. "En skitsak säger Donner", *Dagens Nyheter* 26/10 1968.

64. "Bokens dag i Karis", *FNT* 28/II 1968.

65. Ibid.

på Svenska dagens huvudfest i Vasa.⁶⁶ Drygt två veckor senare höll Edgren som vanligt öppningstalet på FBF:s bokutställning. Enligt *Hufvudstadsbladet* underströk Edgren i sitt högstämde tal i Pargas litteraturens betydelse ”för vår finlandssvenska nationalitet” och ”hävdade med pondus” att finlandssvenskarna inte är en ”minoritetsspillra, som en del velat påstå”. Talet avslutades med hans gamla paroll ”vi lever och kommer att leva”.⁶⁷ Anders Cleve deltog igen, tillsammans med Viola Renvall, hennes man Hjalmar Krokfors samt Ole Torvalds.⁶⁸

År 1970 gick utställningen av stapeln i Hangö. *FNT*⁶⁹ beskrev kort Edgrens öppningsanförande utan att nämna den kritik av den finlandssvenska ungdomen som Edgren enligt *Hangö* hängav sig åt: ”Är det endast det matnyttiga, beräknande och streberaktiga som intresserar ungdomen, som får dem att förakta sitt modersmål.”⁷⁰ Enligt *Västra Nyland* klandrade Edgren framför allt ”de unga, som kallar sig internationalister, men som saknar intresse för sitt eget modersmål”. Dessa begrep inte vad verklig internationalism grundade sig på:

Utän rotfäste i sitt eget land, sitt eget modersmål och sin egen litteratur kan ingen människa växa och mogna och bli internationalist i anda och sanning.⁷¹

Edgren hade tidigare enbart riktat sin kritik mot vissa kottier, eller som i fallet Donner mot en utpekad person, och framhållit att majoriteten av ungdomarna var radikal samtidigt som ungdomen återknöt till och utvecklade det finlandssvenska kulturavet. Eftersom en anseilig del av den radikala ungdomen i allmänhet, och den vänster-radikala ungdomen i synnerhet, i en eller annan form omfamnade internationalismen år 1970, gav Edgren i sitt tal i Hangö uttryck för en nyförvärvad pessimism gällande den finlandssvenska ungdomen och i förlängningen finlandssvenskhetens framtid. Det är också talande att *FNT* valde att lämna bort Edgrens minoritetsnationalistiska angrepp

66. ”Svensk toppen”, *Vasabladet* 7/II 1969.

67. ”Författaruppläsning vid matiné i Pargas”, *Hufvudstadsbladet* 25/II 1969.

68. *Ibid.*

69. ”Bokens dag i Hangö”, *FNT* 26/II 1970.

70. ”Trevlig bokexpo med författaruppläsning”, *Hangö* 24/II 1970.

71. ”Fem författare läste egna verk”, *Västra Nyland* 24/II 1970.

på den förment internationalistiska ungdomen. Uppenbarligen ansåg tidningen att Edgrens utfall var för provokativt för den växande skaran internationellt inriktade ungdomar i den folkdemokratiska rörelsen. Efter Edgrens utgjutelse mot ungdomen följde uppläsningar av det äkta paret Krokfors och Renvall, Ulla-Lena Lundberg, Sven Willner samt Jarl Sjöblom.⁷² Edgren avtackade författarna med varsin röd nejlika.⁷³

Söndagen den 28 november 1971 återvände FBF:s finlandssvenska bokutställning till Österbotten. Edgren upprepade i sitt tal i Jakobstad de anklagelser mot den finlandssvenska ungdomen han fört fram i Hangö och kom även, enligt *Österbottningens* rapport, med en ny åtalspunkt:

Många missbrukar i dagens Finland det svenska språket så att man kan kalla det till en "pidginsvenska" som de talar. Författarna har här ett arbete genom att hålla språket rent. De har också ett kulturarv att värda.⁷⁴

Det var framför allt ungdomar i södra Finland och Helsingfors som talade denna pidginsvenska; "en osmaklig röra av osvenska ord och konstruktioner" var Edgrens ord enligt *Jakobstads Tidning*. Även om Edgren åter gav uttryck för pessimism gällande finlandssvenskhetens framtid, något han inte hemfallit åt under 1950- och 1960-talet, satte han enligt *JT*:s referat sin förhoppning till "majoriteten av den finlandssvenska ungdomen som håller fast vid sitt modersmål". Edgren menade att det var Österbotten som, "nu som tidigare", skulle gå i spetsen för den finlandssvenska diktningens nationella renässans.⁷⁵ Edgren avslutade sitt tal med att introducera ett nytt slagord: "en gång finlandssvensk, alltid finlandssvensk."⁷⁶ Denna devis och förutsägelsen om litterär förnyelse gick delvis igen några år senare i den minoritetsnationalistiska hurrarrörelsen, vilken från ett österbottniskt vänsterperspektiv förfäktade finlandssvensk självhävdelse. Ett avstamp

72. "Trevlig bokexpo med författaruppläsning".

73. Ibid.

74. "Bokens dag i Jakobstad", *Österbottningen* 30/11 1971.

75. "Stark bokhöst visar livskraft i kulturarvet", *Jakobstads Tidning* 30/11 1971.

76. "Nio författare möttes i Jakobstad", *Vasabladet* 30/11 1971.

för hurrarrörelsen var grundandet av Författarnas Andelslag år 1973 på initiativ av författaren Gösta Ågren, en av rörelsens förgrundsgestalter.⁷⁷ Ågren var Edgrens tidigare elev och delade dennes övertygelser i den finlandssvenska nationalitetsfrågan.

År 1972 besökte Edgren och hans bokutställning Dalsbruk, där bland annat debutanten Tua Forsström läste ur sin *En dikt om kärlek och annat* (1972).⁷⁸ Edgrens sista bokutställning arrangerades i Hangö i november 1973 med Märta och Henrik Tikkanen som två av de medverkande författarna. Edgren inledde utan att anmärka på trolöshet mot finlandssvenskheten eller blandspråk. I stället diskuterade han litteraturens, konstens och musikens begriplighet och obegriplighet. Edgren slog ett slag för den kulturella bildningens nödvändighet för förståelsen och upplevelsen av stor och förment svår konst, diktning och musik. Enligt *FNT*:s referat avslutade Edgren sitt tal med en optimistisk prognos: "allt varslar om en ny blomstring för vår finlandssvenska diktning, som just nu upplever en märklig inre förnyelse."⁷⁹ Efter Edgrens tid arrangerade FBF ytterligare en bokutställning år 1974, men därefter lades det mycket Edgrenska evenemanget ned.

EDGRENS FOLKBILDNINGSPROJEKT I SAMTIDENS ÖGON

FBF:s finlandssvenska bokutställning var ett huvudintresse för Edgren. Bokutställningen förenade Edgrens bibliofili och finlandssvenska minoritetsnationalism. Litteratur, som en väsentlig del av folkbildningen, och finlandssvenskhet var också två av FBF:s tre hörnstenar. Socialism, den tredje hörnstenen och ur den folkdemokratiska ledningens perspektiv grunden för förbundets verksamhet, hade inte samma tyngd för Edgren i sammanhanget. I sina öppningstal propagerade Edgren aldrig för socialism eller ens socialrealistisk konst och litteratur, för att inte tala om socialistisk realism, det vill säga den Sovjetkommunistiska doktrinen om att konsten skulle vara realistisk till formen och socialistisk till innehållet. Författarna som deltog i

77. Bror Rönholm, "Sprickor genom Svenskfinland", Clas Zilliacus (utg.), *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen. 1900-talet*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis 2000, s. 248.

78. "Bokens dag i Dalsbruk: Unga författare deltog", *Åbo Underrättelser* 28/11 1972.

79. "Bokens dag i Hangö", *FNT* 29/11 1973.

bokutställningen framförde inte heller, med några få undantag, uppläsningar med ett uppenbart socialistiskt budskap även om flera av dem var folkdemokrater eller sympatiserade med folkdemokratin.

Trots att FBF-utställningen inte direkt bidrog till den politiska bildning som var en väsentlig del av förbundets övriga verksamhet synliggjorde den förbundet utåt, för det borgerliga samhället, i mycket större utsträckning än den övriga verksamheten som primärt riktade sig till folkdemokrater. Den finlandssvenska bokutställningen fungerade som en bro till det borgerliga Svenskfinland. FBF samarbetade med SFP-dominerade kommuner och institutioner samt privata företag (förlagen och de lokala bokhandlarna) i arrangerandet av utställningen. FBF:s finlandssvenska bokutställning och författaruppläsning, eller Bokens dag som evenemanget också kallades, var i allra högsta grad ett litteraturevenemang med betoning på det finlandssvenska.

FBF-utställningens mest tydligt uttryckta ideologiska innehåll är finlandssvensk minoritetsnationalism, medan evenemangets folkdemokratiska sida förblir en icke-artikulerad bakgrundsfaktor. Förutom Edgrens stundtals explosiva öppningstal om den finlandssvenska nationalitetens förflutna och framtid förmedlade också själva utställningen en föreställning om en kontinuerlig och rik finlandssvensk litteraturtradition. De många och olika svenskspråkiga författare som under årens lopp uppträdde på bokutställningen befäste även utställningens karaktär som en finlandssvensk begivenhet, särskilt som evenemanget aldrig gästades av rikssvenska författare. Den stora mängd författare som medverkade visar också att FBF:s folkdemokratiska förankring inte var något hinder för flertalet av de aktiva svenskspråkiga författarna i Finland mellan åren 1958 och 1974. FBF blev genom Edgrens förtjänst en accepterad institution i den finlandssvenska folkbildnings- och kultursfären på vars litteraturevenemang icke-socialister återfanns såväl på scenen som i publiken.

Edgrens folkbildningsverksamhet hade naturligtvis följder även för hur man i samtiden såg på FBF. Ett mycket talande exempel är firandet av förbundets 15-årsjubileum. På plats under firandet var bland andra skolrådet vid Skolstyrelsens svenska avdelning Martti Mikander, Svenska studieförbundets avdelningschef Evert Ekroth och Finlands svenska författareförenings Carl-Fredrik Sandelin. Betecknande för festens och FBF:s karaktär vid den här tidpunkten var att

gratulationstalarna framhöll vad FBF gjort för finlandssvenskheten. Förutom vid finlandssvenska kulturodlingen i allmänhet uppehöll sig festtalarna vid litteraturens betydelse, rapporterade *FNT*.⁸⁰ Edgren angav tonen i sitt öppningstal:

Det väsentliga för oss här församlade är boken, den är för oss den bästa bland vänner, den eviga följeslagaren kring vilken vi alla här närvarande kan enas [...].⁸¹

Edgrens passion för litteratur var central för att överbrygga den ideologiska klyftan mellan å ena sidan FBF som ett folkdemokratiskt bildningsförbund, och å andra sidan etablerade bildningsmän som Mikander och Ekroth. Den litterära och idealistiska inramningen följdes upp och fördjupades av festföredraget, som hölls av författaren och folkdemokraten Leo Ågren. Ågren behandlade förhållandet mellan våld och kärlek och föredraget utmynnade enligt *FNT* i "en varm vädjan om större förståelse mellan människor, en appell om kärlek till medmänniskan".⁸² Även här var tystnaden om klass och konflikt talande. Förutom att Elantos klubblokal i Helsingfors var fylld av folkdemokrater var det inget i festligheterna som förrådade att det förbund som firades var folkdemokratiskt. Varken arbetarrörelsen eller politisk bildning nämndes i festtalen och inte ens bordsblommorna (narcisser) antydde att förbundet som Edgren ledde var en socialistisk bildningsorganisation.

EDGRENS KLASSISKA BILDNINGSIDEAL I KONFLIKT

Edgrens klassiska och humanistiska folkbildningsideal framträder särskilt tydligt i samband med 1960-talets kulturdebatter. I november 1962 kommenterade Edgren den debatt om kulturdemokrati i bildningsarbetet som blossat upp i Sverige efter att författaren och folkbildaren Bengt Nerman ifrågasatt nedvärdering av kiosklitteratur och enligt historikern Jens Ljunggren ställt sig tvivlande till "den akademiske folkbildarens utvecklingsperspektiv, uppfostrarroll och fast-

80. "Uppskattat bildningsförbund 15 år", *FNT* 5/5 1961.

81. *Ibid.*

82. *Ibid.*

lästa kulturbegrepp”.⁸³ I sin bok *Demokratins kultursyn* argumenterade Nerman för att uppdelningen mellan ”fin” och ”dålig” kultur ledde till skuld känslor hos den som tyckte om den senare, vilket i sin tur kunde leda till ”kulturmotstånd”.⁸⁴ Edgren tog bestämt avstånd från Nermans oro för kulturmotstånd, och hänvisade till sin erfarenhet inom FBF: ”Vi har aldrig mött det som Bengt Nerman kallar kulturmotstånd. Tvärtom har vi på långt när inte kunnat tillfredsställa det stora och växande bildningsbehovet.” Enligt Edgren var det dessutom i första hand ungdomen som tagit bildningsidealen till sig.⁸⁵

Det enda som stod i vägen för FBF:s uppgift var enligt Edgren bristen på pengar, inte något motstånd mot den så kallade högre kulturen sprunget ur ungdomlig lust att konsumera skräpkultur. Edgren förkastade Nermans försök att minska klyftan mellan hög och låg litteratur och slog ett slag för den goda litteraturens centrala roll för framgångsrik folkbildning:

Spridningen av i litterärt avseende fullgoda böcker är förvisso av stor och väsentlig betydelse för bygdens folk och den intellektuella utvecklingen bland ungdomen. Bengt Nermans försvar för otruckyk [sic] och dussinlitteratur kan saklöst lämnas åt sitt värde.⁸⁶

En demokratisering av bildningsarbetet och upplösning av den pedagogiska hierarkin kom inte heller på fråga:

Studieledarens och lärarens centrala ställning får inte sättas ifråga. Och det inte minst då det gäller den pedagogiska aspekten, som alltid är avgörande i det här sammanhanget. Vuxenundervisning är naturligtvis inte ett fält där vem som helst kan skörda lagrar hur som helst. Det är en sektor som också den fordrar kunskaper, pedagogisk erfarenhet och en aldrig slocknande entusiasm.⁸⁷

83. Jens Ljunggren, *Inget land för intellektuella: 68-rörelsen och svenska vänsterintellektuella*, Lund: Nordic Academic Press 2009, s. 72.

84. Bengt Nerman, *Demokratins kultursyn*, Stockholm: Bonnier 1962, s. 15.

85. Harri Edgren, ”Harri Edgren möter intet kulturmotstånd”, *Landsbygdens folk* 9/11 1962.

86. Ibid.

87. Ibid.

Edgrens försvar av den klassiska bildningsmodellen och att lärda eldsjälur styrde bildningsarbetet motsvarade hur han själv bildade – med läromästarens självklara auktoritet och primus motoris patos. Edgren avslutade sitt debattinlägg med att dra en lans för den traditionella folkbildningens betydelse för ”den finlandssvenska nationalitetens framtid, som ingen av oss tvivlar på”.⁸⁸

Edgrens debattartikel sammanfattar hans pedagogiska och politiska filosofi, men med en anmärkningsvärd lucka – han nämner inte kommunismen. Frånvaron av kommunistiskt eller ens socialistiskt tankegods i en artikel publicerad i *Landsbygden folk*, Svenska lantbruksproducenternas centralförbunds medlemstidning, är förvisso inte förvånande. Denna frånvaro låg dessutom i linje med den litterära bildningsprofil Edgren etablerat för FBF, vilket var en inriktning som även hade bejublat av borgerliga folkbildningsrepresentanter på 15-årsjubileet. Denna profil var dock inte en kuliss som kommunisterna upprätthöll i syfte att skapa en kontaktyta till det borgerliga Svenskfinland, utan avspeglade i stort sett vad FBF faktiskt ägnade sig åt. Edgrens utläggning om FBF och sin bildningsidé i *Landsbygden folk* stämde överens med hur verksamheten bedrevs. Däri låg också problemet för dem som hellre skulle ha sett att förbundet förberedde folk och kader på klasskamp.

KADERKOMMUNISTISK KRITIK OCH BORGERLIGT ERKÄNNANDE

Den 18 november 1968 beslöt FBF:s styrelse att Edgren redan vid nästa styrelsemöte i detalj skulle redogöra för studiecirkelarna och vad deltagarna ansåg om sin studielitteratur.⁸⁹ Edgren ignorerade uppmaningen och blev föremål för en väl förberedd kaderkommunistisk kritik i form av en skrivelse i fem punkter. I punkterna hävdades att FBF:s verksamhet var dåligt planerad, otidsenlig, inåtvänd, saknade samarbete med medlemsorganisationerna och att FBF borde ha ett kansli där

88. Ibid.

89. Styrelseprotokoll 18/11 1968, 1313:6, Folkets Bildningsförbund, Styrelseprotokoll, FA.

sekreteraren var anträffbar vid bestämda tider.⁹⁰ Denna anmärkning gav inte upphov till något meningsutbyte i stunden. Skådeplatsen för uppgörelsen blev i stället årsmötet 1969, till vilket FKP och DFFF slöt upp med sitt tunga kommunistiska funktionärsgarde.

Resultatet av examinationen blev att styrelsen inte längre tillät Edgren att välja studiematerial för studiecirkelarna, med följden att skönlitteraturen nästan uttraderades som studieämne. Endast sju av FBF:s 83 cirklar studerade studierektorns favoritämne år 1969 medan hela 73 ägnade sig åt samhällslära. De resterande tre cirkelarna studerade fotografi, fackföreningskunskap och historia.⁹¹ Krav ställdes också på samarbete med de finska folkdemokraternas bildningsförbund Kansan Sivistystyön Liitto (KSL), men detta parerade Edgren med att han höll en språkkurs i svenska för finskspråkiga i KSL:s regi.⁹² Kanslifrågan slutade i en kompromiss: Edgren behöll kansliet hemma hos sig men skulle vara anträffbar i Koittos hus två eftermiddagar i veckan.⁹³ Edgrens möjlighet att berika det folkdemokratiska fältet med god litteratur kringskars av styrelsen, men i övrigt fortsatte han att leda verksamheten efter eget gottfinnande.

Talande nog vann Edgrens kulturkamp erkännande på borgerligt håll samtidigt som han kritiserades hårt av den kommunistiska kadern. Den 6 november 1969 besökte Edgren Vasa som inbjuden hedersgäst vid Svenska dagens huvudfest. På festen dekorerades Edgren med Svenska Finlands folktings förtjänstmedalj. Edgren var en av tolv personer som utmärktes. Bland de övriga återfanns hans ungdomsidol Hagar Olsson. Även om Hagar Olsson var förhindrad att personligen närvara vid festen, undgick det knappast Edgren att de två belönades vid samma tillställning. Han tog utan tvivel stolt emot sin medalj för sin finlandssvenska kulturgärning som minoritetsnationalistisk bildningsman.⁹⁴

90. "Till Folkets Bildningsförbunds styrelsemöte 18.12.1968", bilaga nr 3 årsmötesprotokoll 1968, Folkets Bildningsförbund, Protokoll, FA.

91. Verksamhetsberättelse 1969, 1313:13, Folkets Bildningsförbund, Verksamhetsberättelser, FA.

92. Styrelseprotokoll 11/9 1969 och 15/12 1969, 1313:6, Folkets Bildningsförbund, Styrelseprotokoll, FA; Verksamhetsberättelse 1969.

93. Styrelseprotokoll 15/12 1969.

94. "Svensk toppen".

Edgren lät sig inte nedslås av den skärpta kommunistiska kontrollen, eller som han själv uttryckte det i en intervju år 1971: "Det har gällt att trofast verka i sitt kall och bortse från förtret, obehag och ledsamheter som man tyvärr då och då fått möta på vägen."⁹⁵ Edgren fortsatte förverkliga sin agenda för FBF så när som på valet av studiecirkellitteratur. Den kaderkommunistiska reformen av förbundet kom av sig, vilket knappast förvånade reformisterna. FBF:s verksamhet var enligt dem fortfarande bristfällig, men i varje fall kunde kommunisterna skönja en kursändring mot ett politiskt mer ändamålsenligt bildningsförbund. Edgrens humanistiska grundtanke om bildning för människans och bildningens egen skull saknade mätbara politiska mål, men var trots allt klar i sin praktik. Kritikerna anmärkte på brister i verksamhetens lämplighet för den folkdemokratiska rörelsens mål, men de presenterade ingen alternativ vision för FBF. Konflikten resulterade dock inte i en grundläggande strid om förbundets karaktär eftersom ingen ifrågasatte Edgrens ställning och det han kallade sin "livsuppgift"⁹⁶.

EDGRENS FRAMGÅNGAR MED UNGDOMEN OCH MOTGÅNGAR MED KADERN

Kaderkommunisterna hade anklagat Edgren för att bedriva gammalmodig folkbildningsverksamhet som saknade beröring med ungdomens ideologiska debatter. Edgren uppfattades dock inte som passé av ungdomen, utan var tvärtom populär bland den nya och ideologiskt drivna generationen av minoritetskommunister. Enligt *FNT* beslöt FDU-föreningen Avant på sitt årsmöte 1972 att enhälligt utse Edgren till hedersordförande för föreningen med hänvisning till hans roll i Avants återuppståndelse och "den avgörande betydelse han haft för studieverksamheten".⁹⁷ Edgrens utnämning till Avants hedersordförande symboliserar bundsförvantskapet mellan de minoritetskommunister som ledde den finlandssvenska folkdemokratiska ungdomsrörelsen och Edgren. I praktiken betydde alliansen att FBF:s verksamhet

95. "Folkets Bildningsförbund tjugofem år", *FNT* 22/4 1971.

96. Ibid.

97. "AVANT uppåt", *FNT* 2/3 1972.

till stora delar övertogs av det minoritetskommunistiska lägret, även om FBF formellt fortsatte under majoritetskommunistiskt styre.

Den oppositionella koalitionen mellan den äldre bildningsmannen och studenterna utgick från ett gemensamt politiskt intresse. Utbytet mellan Edgren och ungdomen var emellertid mer än enbart taktiskt, framför allt från den förras sida. Enligt Thomas Micklin lyckades Edgren åtminstone delvis övertyga ungdomarna om vikten av att först vara (minoritets)nationell om man strävade efter att vara internationell. Micklin minns att Edgren underbyggde sin argumentering marxistiskt, det vill säga med hänvisning till den kommunistiska nationalitetsdoktrinen.⁹⁸ Under senare år bekräftade också Edgren själv att han i sitt livslånga arbete för den finlandssvenska minoritetsnationen funnit direkt stöd i Lenins bolsjevistiska nationalitetsteori.⁹⁹

Med ungdomens hjälp blev år 1972 Edgrens mest framgångsrika någonsin som studierektor. Studiecirkelnas antal ökade med 51 procent i jämförelse med föregående år; de var nu 122 till antalet. Ungdomens ämne var samhällslära, medan de äldre folkdemokraterna studerade skönlitteratur. Antalet fristående föreläsningar formligen exploderade från 14 till 58.¹⁰⁰ De ungdomar som deltog i Edgrens ungdomskurser strömmade ut i svenskbygderna för att ägna sig åt socialistiskt upplysningsarbete, likt Axel Olof Freudenthals minoritetsnationalistiska lärjungar vid Nylands Nation gjort för svenskheten i Finland omkring 100 år tidigare. Det minoritetsnationella budskapet förkunnades också i kommunistisk tappning av Edgrens adepter: Finlands svenskar utgjorde en egen nationalitet.¹⁰¹ De unga taistoiterna (den ideologiskt ortodoxa minoriteten inom FKP, namngiven efter partiets viceordförande Taisto Sinisalo) lyfte även fram nationalitetsfrågan inom Avant och FKP:s svenska sektion.¹⁰²

98. Intervju med Thomas Micklin 7/7 2015 för FBF:s historiprojekt, inspelning i författarnas ägo. Se även Wickström & Ahlskog, "Stalin och det svenska i Finland".

99. Tor Högnäs, "Kulturkämpe berikar finlandssvenskheten", *Vasabladet* 3/11 1983.

100. Verksamhetsberättelse 1972, 1313:13, Folkets Bildningsförbund, Verksamhetsberättelser, FA.

101. *Ibid.*; Verksamhetsberättelse 1973 och Verksamhetsberättelse 1974, 1313:13, Folkets Bildningsförbund, Verksamhetsberättelser, FA.

102. "Styrelsens förslag till verksamhetsberättelse för år 1972", Harri Edgrens samling 46, ÅAB; FKP:s svenska sektion, Mötesprotokoll 10/3 1973, 8026:3, Suomen kommunistinen puolue 1944-1990/Ruotsalaisjaosto, Pöytäkirjat, FA.

Edgren och ungdomarna omstöpte FBF till ett centralt organ för den finlandssvenska folkdemokratins allmänna revitalisering och mer specifikt för den finlandssvenska minoritetskommunismen. Förbundets verksamhet var mer omfattande än någonsin tidigare och nådde nu ungdomen. Unga intellektuella, de som kaderkommunisterna efterfrågat i flera år, trädde in i rörelsen. De begagnade sig, i gott samförstånd med Edgren, av FBF på ett politiskt ändamålsenligt sätt, såsom den äldre kadern ofta önskat att FBF skulle fungera.

Det uppsving som Edgren och ungdomen fick till stånd var dock endast politiskt ändamålsenligt i princip – i politisk praktik var det problematiskt för den majoritetskommunistiska falang som fortsättningsvis hade makten över de folkdemokratiska organen. Majoritetsmakten i FBF var dock genom Edgrens försorg mest formell. Majoriteten var mer än kapabel att blockera minoriteten från maktpositioner, men i det här fallet hade den till syvende och sist oangripliga portvakten inte endast öppnat dörren för sina unga minoritetskamrater utan även rullat ut den röda mattan. Minoritetens allt starkare grepp om FBF undgick dock inte majoriteten, som slöt upp med kraft till årsmötet den 25 april 1973.¹⁰³

Efter Edgrens inledning drog majoriteten åt snaran och slog fast ”att samarbetet med KSL skulle utvidgas”.¹⁰⁴ KSL:s styrande organ och funktionärskår var majoritetsbemannad.¹⁰⁵ Krav på samverkan med KSL hade som bekant framförts även tidigare med hänvisning till FBF:s politiskt skrala och skönlitteraturbetonade studiecirkelverksamhet. Vid tidpunkten för årsmötet 1973 var dock studiecirkelarna fler och mer politiska än någonsin tidigare men studiearbetet leddes av fel kommunister. Större samverkan med KSL skulle från ett majoritetsperspektiv åtminstone moderera minoritetsinflytandet. KSL-kravet var framför allt ett slag mot Edgren, som i syfte att värna om FBF:s finlandssvenska självständighet, försökt avvärja alla krav på mera genomgripande samarbete. KSL-manövern var en kompromiss-

103. Årsmötesprotokoll 25/4 1973, 1313:5, Folkets Bildningsförbund, Protokoll, FA.

104. Ibid.

105. Kari Kantasalmi, ”Kansan Sivistystyön Liitto: Toimintalinjoja ja refleksiivisyyden pulmia”, Kari Kantasalmi, Liisa Korhonen & Jukka Tainio (toim.), *Sivistystyön itseymmärrys: Tekstejä järjestöllisestä sivistystyöstä*, Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto 2004, s. 39.

lös markering av majoriteten, men i övrigt framlade de församlade majoritetsrepresentanterna varken visioner eller konkreta förslag för verksamheten. Majoriteten var på plats för att sätta minoriteten på plats.¹⁰⁶

När den nya styrelsen konstituerade sig den 28 maj 1973 meddelade Edgren att han ämnade avgå den 31 augusti 1974 och att beslutet var "oåterkalleligt".¹⁰⁷ Edgren och de unga taistoiterna lät sig dock inte nedslås vare sig av majoritetens ukaser eller av Edgrens förestående avgång. Tvärtom – Edgrens sista läsår som studierektor blev hans och förbundets mest framgångsrika sett till antalet kurser, föreläsningar och studiecirkel. Den röda ungdomsväckelsen visade inga tecken på att slockna och FBF bidrog med medel för att underblåsa den taistoitiska glöden. Eftersom majoriteten drog sig för att röka ut Edgren, fortsatte han och ungdomarna på samma spår som tidigare.¹⁰⁸

Edgrens sista årsmöte 1974 avslutades med att han kort avtackades för "många år av uppoffrande arbete".¹⁰⁹ Den avgående förbundssekreteraren och studierektorn hyllades inte i någon större utsträckning av sina gamla majoritetskamrater, men hans saga som FBF:s förgrundsgestalt var inte riktigt all. Den laddade diskussionen om vem som skulle efterträda honom pågick fortfarande och valet stod mellan den folkdemokratiska duon Birgitta Boucht och Carita Nyström samt minoritetsmännen Thomas Micklin och Ulf Modin.¹¹⁰ Micklin var onekligen den kandidat Edgren helst sett som sin efterträdare.

Styrkeförhållandena i styrelsen låg visserligen minoriteten i fatet. Förutom Edgren representerades minoriteten av Nils Torvalds och Leif Salmén, men trogna sin vana gav taistoiterna inte upp utan strid. Minoritetsfraktionen åberopade pågående förhandlingar mellan FKP:s majoritet och minoritet och krävde bordläggning. Hänvisningen till partitopparnas överläggningar ignorerades dock av ordförande Gunnar Asplund, varefter Torvalds och Salmén lämnade mötet i protest.¹¹¹

106. Årsmötesprotokoll 25/4 1973, 1313:5, Folkets Bildningsförbund, Protokoll, FA.

107. Styrelseprotokoll 28/5 1973, 1313:6, Folkets Bildningsförbund, Styrelseprotokoll, FA.

108. Verksamhetsberättelse 1973.

109. Årsmötesprotokoll 25/4 1974, 1313:5, Folkets Bildningsförbund, Protokoll, FA.

110. Styrelseprotokoll 10/9 1974, 1313:6, Folkets Bildningsförbund, Styrelseprotokoll, FA.

111. Ibid.

Edgren blev ensam kvar på scenen och protokollförde följande om sig själv i tredje person:

Edgren framhöll att också han nu borde lämna mötet men att han ansåg sig i sin egenskap av FBF:s sekreterare tvungen att stanna kvar. Han motsatte sig emellertid den lösning av frågan som ordförande Asplund föreslagit.¹¹²

Harri Edgren må ha varit minoritetskommunist ända in i mörgen, men han slutförde ändå pliktroget sitt sista möte som sekreterare för sitt förbund.

EDGRENS LIVSBERÄTTELSE SOM DET FÖRFLUTNAS SPEGEL

Edgrens ovanliga livsberättelse avspeglar särdrag i såväl Svenskfinlands som hela Finlands kommunistiska historia. Ur ett finländskt perspektiv var Edgrens roll som kommunistisk bildningsborgare nästintill unik, speciellt hans fusion av bolsjevikisk finlandssvensk minoritetsnationalism och borgerlig humanistisk bildning. Enligt sociologen Risto Alapuro var det ute i Europa mycket vanligare att personer ur de bildade klasserna var verksamma inom kommunistiska organisationer eller sympatiserade med kommunismen under decennierna kring andra världskriget.¹¹³ Den person som var ämne för Edgrens doktorsavhandling, Romain Rolland, var med sin vurm för kommunism inte särdeles exceptionell i Frankrike, där han kom att efterföljas exempelvis av Jean-Paul Sartre. I ett europeiskt perspektiv var Edgrens kommunistiska vändning tämligen tidstypisk. Inom den finländska folkdemokratin i allmänhet, och inom den finlandssvenska folkdemokratiska rörelsen i synnerhet, var dock sådana som Edgren sällsynta, särskilt före år 1968. Sett till sin bakgrund och bildning var Edgren ensam i sitt slag inom den finlandssvenska folkdemokratin. Samtidigt som hans särpräglade karaktär stundom gav upphov till spänningar beträffande förväntningarna på FBF:s folkbildningsarbete,

112. Ibid.

113. Risto Alapuro, *Suomen älymystö Venäjän varjossa*, Helsinki: Tammi 1997, s. 90–94.

var han ingen särpling utan snarare ett integrerat original. Om detta vittnar det faktum att Edgren, trots kaderns missnöje, tilläts leda folkdemokraternas svenskspråkiga folkbildning i stort sett efter eget gottfinnande i över tjugo år.

Det unika eller ovanliga synliggör vardagens ofta osynliga konturer och har därför särskild relevans för historiografin. I Edgrens fall synliggör hans ovanliga livsberättelse gränser och möjligheter i Svenskfinlands politiska och kulturella 1900-talshistoria som annars kanske förblivit ouppmärksammade. Det unika hos Edgren är dock inte idéerna som formade hans livsgärning, utan hur han sammanförde dessa i sitt arbete som finlandssvensk och folkdemokratisk folkbildare. Vår uppsats visar att kommunistisk klasskamp och finlandssvensk kulturkamp inte var uteslutande monolitiska block, utan snarare besläktade politiska ändamål som kunde gynna varandra. Samtidigt blottlägger Edgrens humanistiska och idealistiska folkbildningsarbete å ena sidan att det fanns gott om utrymme för finlandssvensk kulturkamp inom den folkdemokratiska rörelsen, men å andra sidan att det också inom den finlandssvenska borgerligheten fanns öppenhet för samarbete med socialistiska krafter som befrämjade svenskheten. Med andra ord visar Edgrens personhistoria hur gränserna mellan borgerlighet och socialism i Svenskfinland kunde överbryggas och så gott som upplösas i den gemensamma finlandssvenska kulturodlingens namn. Utan tvivel förstod även Edgren själv sin livsgärning som en gränsöverskridande kulturkamp för Svenskfinlands fortlevnad.¹¹⁴ Troligen var det av den orsaken som Edgren inte donerade sitt omfattande och välordnade personarkiv till den folkdemokratiska rörelsens arkiv (Folkets Arkiv) utan till det finlandssvenska (national)biblioteket vid Åbo Akademi. Med donationen signalerade Edgren att han såg på sitt livsverk som en allmän finlandssvensk angelägenhet, samtidigt som han inte såg något behov av att för eftervärlden skyla över att han som kommunist strävat efter att kullkasta den borgerliga samhällsordningen.

114. Högnäs, "Kulturkämpe berikar finlandssvenskheten".